

Haravara

(Jane Nemcovej a Sveťovi Stračinovi)

"Nad námestím
národných omylov
sa čosi ticho zlomilo
a do zákutí slovenského rácia
sa zaklesla prvá
devalvácia."

Nemám dosť schopností ani primerane presných slov, ako verne zaznamenať tento príbeh, ktorý sa naozaj stal, no napriek tomu u všetkých, čo sme ho prežili, zanechal akoby tajomstvo či záhadu. Môžem si preto namiesto uspokojivo dostatočného vyrozprávania len pospomínať na útržky spomienok a pocitov, ktoré pretrvávajú. To, čo sa stalo, sa mi zdá hodné nezabudnutia. Azda to niekomu v niečom pomôže. A tú záhadu môžem iba opísať. Nie vysvetliť.

Nikdy som nečakal a nik z nás nečakal, že také niečo zažijeme. Stalo sa to za vrcholiaceho sebaklamu komunistického režimu, v lete asi roku 1985. Každý z nás v Československu sa do určitej miery adaptoval a pretvaroval. Nadávali sme na nevýhody a všetkými desiatimi sme brali výhody socializmu. Táto schizofrénia medzi súkromným a verejným životom sa odvtedy trochu modifikovala, no i v novom režime zostala schizofréniou, typickou pre naše prostredie a jeho neprekonateľnú stredoeurópsku malosť. Dnes si myslím, že adaptácia -- či teraz sa jej zvykne hovoriť krajšie: pružnosť -- býva bez pretváranky nemožná. Príbeh, ktorý sme prežili, možno vypovedá aj o hranici pretváranky. Alebo o cene, ktorú naše podvedomie za takýto krok platí.

Keď sme sa stretli, všetci sme o sebe vedeli, že sme protekčné deti na zázračne lacnom výlete do Japonska. Zájazd organizovala pražská CKM (Cestovná kancelária mládeže), ktorá spadala pod SZM (Socialistický zväz mládeže). Príbuzní a známi špičky SZM a KSC (Komunistickej strany Československa) v Prahe a v Bratislave dostali ponuku na letný zájazd do Japonska. Stálo nás to tuším po sedem tisíc, čo by normálne vraj nestačilo ani na jedno cestovné, išlo o nejakú výmenu mládeže, či čo, o podmienky takýchto podujatí sa protekční účastníci nijako nestarajú. Bolo to supervýhodné a išlo sa na vec, ktorú financoval štát, a hotovo! Do Japonska sme prišli loďou z Vladivostoku, kam sme prileteli za lacnú socialistickú cenu. Po vylodení nás čakali dva autobusy: veľký a malý. Vedúci zájazdu, horlivý mládežník a ostentatívny Pražák, nevedel priveľmi dobre po anglicky, a tak ma privolať, aby som -- ako angličtinár -- kontroloval preklad z angličtiny. Vlastne až teraz oneskorene ma prekvapuje, odkiaľ vedel, že mám štátnice z angličtiny. Po srdečnom uvítaní priamo na lodi nám v rámci organizácie okrem očakávateľných vecí japonskí sprievodcovia povedali, že ten malý autobus povezie kroje -- *national costumes*.

Spoločne s vedúcim sme usúdili, že ide asi o nepresný preklad z japončiny do angličtiny a odpovedali sme v tom zmysle, že všetky veci -- aj *costumes* -- máme v batožine a že jeden autobus postačí. Malý špeciálny autobus -- *for national costumes* -- tam teda ostal (ako ktosi povedal: zahnali ho do garáže) a zanedlho sme sa viezli po autostráde do Sapporo. Veľký diaľkový autobus nám pripadal ako fantastický zázrak techniky, lebo mal všetko, na čo si človek zmyslí: klimatizáciu, záchod, sprchu, videoprogram, podávali nám teplú večeru ako na diaľkovej leteckej linke.

Osprchovali sme sa a navečerali, okolo nás hladko plynula atraktívna podvečerná severojaponská krajina...

Nálada bola výborná, zájazd sa jedným slovom perfektne začínal, ktosi zo žartu zaspieval "Už sme prišli z výletu, nezmokli sme a sme tu", dali sme sa do spevu a Japonci sa spokojne usmievali, ako neskôr vysvitlo, nielen zo zdvorilosti, ale aj pre čosi iné. A naozaj sme sa im hneď zapáčili, to sa dá aj pri toľkej vzdialenosti kultúr vycítiť.

Sapporo, kultúrne a obchodné centrum ostrova Hokkaido, obýva poldruha milióna obyvateľov, má metro i letisko. Široká parková trieda uprostred mieri na masívne hory nad mestom. V roku 1972 tu boli Zimné olympijské hry, po ktorých tu zostal areál a Kongresový palác -- a práve tam nás priviezli. Vystúpili sme pri zadnom vchode, vyložili všetku batožinu, autobus kamsi odišiel a sprievodcovia nás uviedli do šatní. Najprv sme sa nazdali, že tam prenocujeme.

A do tejto špeciálnej miestnosti patria kroje -- *national costumes*.

Znova?

Aké kroje, spýtali sme sa. Už v prístave ste sa nás pýtali na kroje, no mysleli sme, že ide o nepresný preklad. Máte na mysli naozaj kroje? Áno, máme, povedali Japonci-- sprievodcovia, vy ste predsa folklórny súbor.

My nie sme folklórny súbor.

Ale ste.

Mali sme povedať, že sme protekčné deti súdruhov komunistov? Nepovedali sme. Povedali sme, že ide o omyl.

Nejde o omyl, Praha nám výslovne potvrdila, že ste folklórny súbor. Možno ste unavení po ceste. Váš zájazd je mimoriadne lacný, lebo sme odpočítali cenu vášho vystúpenia v jenochoch.

Akého vystúpenia?

Vášho.

Nášho?

Áno, vášho dnešného vystúpenia. Prečo si myslíte, že ste teraz práve tu?

Lebo si ako turisti pozrieme areál Zimných olympijských

hier.

Naopak, dnešní návštevníci tohto areálu a najmä Kongresového paláca si o hodinu pozrú vás.

Nás?

My o ničom nevieme.

Vtedy ich prešla trpezlivosť a ukázali nám telegram, kde stálo "Československý folklórny súbor vystoupí s bohatým programem. Podpis: soudruh Karas." Jeden zo šéfov pražského CKM. A zmluvu na bohatý program. Tiež s podpisom súdruha Karasa za CKM.

Japonci nás všetkých zaviedli k prednému vchodu a ukázali nám plagát ČESKOSLOVENSKÝ FOLKLÓRNÝ SÚBOR.

Po japonsky i po anglicky. Pekný plagát.

Vystúpenie dnes -- o hodinu.

Japonská zdvorilosť už nevládala prekryť ľadovú realitu nedorozumenia. Bleskovo privolali na pomoc riaditeľa Kongresového paláca.

Vy o hodinu vystúpite. Prestaňte diskutovať a choďte sa prezliecť do krojov! Tento program musí byť! Rozumiete, MUSÍ.

Prečo?

Lebo je vypredané. Túto obrovskú budovu sme vypredali na váš dnešný program. Uvítací prejav bude mať prefekt mesta Sapporo. Budú tu všetci prominenti. Vďaka dobrej reklame ste už pred vystúpením veľmi populárni. Očakávania sú vysoké. Z celého ostrova Hokkaido sa sem už schádzajú súkromné i služobné autá a autobusy plné hostí. Vidíte tamtú reštauráciu?

Vidíme.

Videli sme stovky ľudí pri prestretých stoloch.

Časť vášho publika večeria. Vy ste večerali v autobuse...

Áno, ďakujeme. Bolo to výborné.

A ešte to len bude výborné. Od zajtra rána máme pre vás pripravený perfektný turistický program po celom Japonsku, no teraz MUSÍ byť vystúpenie. Nerád to takto nezdvorilo hovorím, ale MUSÍ -- *must be!* -- byť teraz akékoľvek vystúpenie -- *any performance!*

Any... Akékoľvek?

Videl som, ako vedúci zájazdu, horlivý mládežník, konečne našiel pôdu pod nohami. Akékoľvek vystúpenie?

Ty vole! To by šlo, ty vole. Dyt' tohle není v Praze!

Japonci úpenlivo prikyvovali. Čas bežal.

Neviem, kto bol zdesenejší -- oni či my.

Áno, hoci aj také piesne, ako ste spievali v autobuse. My sme mysleli, že nacvičujete...

A to rozhodlo.

To bol kľúč.

To bolo riešenie!

Kamufláž. Potemkinova dedina. Ponáška. Imitácia. Napodobenina. Amatérčina a okamžitosť. Vykazovanie činnosti namiesto činnosti. V tom sa našinci vyznajú ako nik.

Soudruzí, já nevidím v tomhle problém. My to vyřešíme!

Vedúci zájazdu prísny hlasom zvolal *celý manšaft*. *Skonstatoval situaci* a že máme 56 minút na prípravu scenára, kostýmov, réžiu a všetkého.

Jde jenom o to, abychom reprezentovali tu naši socialistickou vlast. Nezbyvá nám, než odložit všechny pochybnosti a dát se chutě do práce. Proč a jak se tohle stalo, prověříme zítra. A berem to sportovně, žejo!

V malej miestnosti -- *for national costumes* -- každý vybalí svoju batožinu a vyberie čo najfolklórnejšie časti garderóby. Vo väčšej šatni mu každý nadiktuje do bodového scenára "*do bod'áku*", čo vie z folklóru. Zaspievať, zatancovať, hocičo. Jeden dôchodca sa spýtal, či do folklóru patrí trik s kartami.

Samosebou!

Až vtedy sa mi zazdalo čudné, že v mládežníckom zájazde máme asi desať dôchodcov: s protekčnými deťmi boli aj protekční rodičia.

Prepukla akási povrchná športová bodrosť. Brali sme to "*sportovně*".

Každá iniciatíva sa ihneď zapisovala do bodového scenára. Horúčkovitá činnosť nám nedala nijaký čas na pochybnosti, diskutovali sme "*pouze o tom našem programu*". V každom kúte šatní sa niečo nacvičovalo. Pri piesňach sa pátralo po slovách.

Keď nevieš slová, spievaj la-la-la!

Spoločné dielo nás zomklo.

Čas nám nedal dýchať.

Na úvod po slávnostnom prejave začínal vysoký výtvarník z Bratislavy s

piesňou *Na Kráľovej holi stojí strom zelený*, za ním sa mali vykrúcať tri zväzáčky so šatkami na hlavách. Mimochodom, za toto číslo sme utrhli jediný a posledný potlesk, aplauz zo zdvorilosti, ktorému herci vrazia útrpák. Jeden Ostravák si od hostiteľov požičal gitaru a nacvičoval dve trampské vydrncávačky -- *Byl to Šejn* a ešte jednu. Ten *boďák* slovom zodpovedal času na prípravu. Na záver, po druhej várke trikov s kartami, sme mali spoločne zaspievať *Už sme prišli z výletu, nezmokli sme a sme tu*, lebo protinávrh zaspievať československú hymnu odmietol vedúci zájazdu s tým, že hymnu nám Japonci "*nesežerou jako folklór*". V poslednej chvíli sa nervovo zrútila jedna špinavá blondína, zväzáčka z Bratislavy, a hystericky odmietla vystúpiť, čím sa, podľa vedúceho, "*poněkud narušila*" ako-tak načrtnutá konštrukcia programu.

Nespomínam si na ten večer rád, lebo ma zakaždým obleje horúčava od hanby a znova ohúri záhada, prečo to vlastne rozprávam. Možno sa jej rozprávaním zbavím. Nepamätám si fakt na nič trápnejšie, ako keď sme vtedy *reprezentovali* našu československú vlasť, keď sme prznili náš slovenský folklór, aby sme tak zaplatili za lacný výlet. Počas prípravnej hodiny sme popri inom prišli na to, že československý folklór neexistuje. Že sme -- Česi a Slováci -- vlastne dve skupiny ľudí, z ktorých každá má v sebe niečo úplne iné. Že síce spoločne vieme zanôtiť nejaké moravsko-slovácke pesničky o víne, ale inak škoda slov. Vlastne nie, vedeli sme spolu celkom obstojne cigánsku -- teraz sa už hovorí rómsku -- *Duj-duj-duj-duj-dešuduj...* v imitácii podania národného umelca Karla Gotta.

Ale to, čo v nás zostalo, myslím v nás slovenských účastníkoch tohto podujatia, si zaslúži neupadnúť do zabudnutia. My sme totiž mali počas toho nekonečného trapasu akoby spoločnú vidinu. Mohla v nás taká záplava hanby vyburcovať spoločný sen?

Najprv sme si to len tak povedali. Medzi rečou.

Škoda, že tu teraz nie je SLUK alebo Lúčnica.

Tí by to -- namiesto nás -- vyparádili!

My sme naozaj chceli, hlboko sme túžili, aby tej plnej sále japonských prominentov niekto za nás, či niečo v nás ukázalo nie imitáciu, nie kamufláž, nie potemkiniádu, ale dar našej autentickej identity. To, čo mali zaplatené, na čo prišli, to, čo očakávali. A čo by sme im radi dožičili!!!

Nám sa v tej chvíli (no myslím i neskôr) sníval živý sen, dýchala v nás túžba, aby ten chaos, ktorý sme Japoncom museli nechať v zážitku, nahradil tým, čo tam malo byť naozaj. Festivalom, sviatkom a karnevalom pravého folklóru, rýdzou scénickou trmou-vmou, kucapacou a haravarou, skvelým kumštom a oprávnenou hrdosťou, tým, čo možno každoročne zažiť, čím sa možno elektrizovať a nabiť na folklórnom festivale vo Východnej alebo v Detve.

Inak, neviem prečo, no dosť ma mrzí -- akoby v zastúpení aj za český folklór -- veta, ktorú potom povedal vedúci zájazdu:

Tak, soudruzí, byl to trapas, ale stejně ti šikmovocí volové prd ví, jak to mělo vypadat doopravdy, že jo! A teď se už můžem vožrat! A teď už je to stejně fuk!

A my, ktorým nám to nebolo "*stejně fuk*", máme možno až dodnes také preludy, čo tam malo byť. Záhadné na tom ostáva, že sme tú haravaru, tak sme si to interne nazvali, že sme ju videli viac-menej rovnako. Mohla spoločne prežitá hanba "adaptácie" spôsobiť spoločný prelud? Pýtal som sa lekárov a povedali, že nie. Môj sused, známy cynik, mi povedal svoju obľúbenú prípovedku od Konfucia: *Ak nemôžeš znásilneniu odolávať, vychutnávaj ho*. V prvej chvíli sa mi to zazdalo hlboké, no potom som sa ho spýtal, ako to súvisí s odpoveďou na moju otázku. Môj sused cynik sa zasmial a povedal, že asi nijako, ale zato je to *fasa*. Jedna známa

historička mi to dlho a zložito vysvetľovala cez fenomén kolektívnej pamäti, no tým sa podľa mňa dá vysvetliť folklór ako taký, ale nie konkrétna predstava folklórneho predstavenia na japonskom javisku.

O hudbe hovoriť neviem a ani nemusím, v ušiach nám popritom znela, zvučala a zunela špičková slovenská ľudová hudba, až to bralo do skoku, až sa nohy samy rozvirgávali, až ti srdce stislo, vystískalo a nepustilo. Takže o hudbe ani nehovorím, všetci vieme, ako naša hudba iskrí, keď je to ono! Keď spustí pravá terchovská alebo detvianska alebo goralská.

Opíšem radšej tie spoločné vizuálne predstavy, lebo hudbu fakt sprítomniť neviem:

Za zvukov ľudovej hudby sa pomaly dvíhala opona, do hudby sa zamiesilo kikirikanie, kotkodákanie, gáganie, mečanie, mätež konkrétnych zvukov, a jednoduchá scéna: koleso a pár plošín. A zavoňalo nám po sene. Prenieslo nás to na taký gazdovský dvor.

Na začiatku mala byť na javisku obrovská kopa šiat, ale aj rekvizít a masiek. Možno práve takých šiat, ako sme vtedy povyhadzovali z kufrov v šatni *for national costumes*. Možno tam to kopisko malo popadať z oblohy alebo z portálov, alebo sa prikotúľať ako obrovská pestrá guľa a rozprsknúť sa po celom javisku, len tak hvizdlo! Jedna kočka zo Zvolena ešte vravela, že podľa nej sa celkom na začiatku zablyso, zahrnelo a zadymilo. Ale to ostatní nevideli, tak neviem, či to k tomu patrí. Mne osobne by sa tam aj šikol taký malý veľký tresk. Každá národná kultúra vytvorila nejakú superzvláštnosť. V slovenčine máme zdrobňovanie slovík: robiť, robkať, robenkať... A tie rekvizity boli práve a just tohto rodu, najnašejšie z nášho.

A medzi tými šatami a rekvizitami boli kúsiky akoby kresieb domácich zvierat: krídlo, hlava, zobák, chvost, všetko z nejakej plastelíny, umelej hmoty či z čoho. Na prvý pohľad to bola taká hádanka -- čo je to?

A skoro by som zabudol povedať, že to všetko bolo prekrásne, paráda, paráda, paráda. Aby ste si to nepredstavovali ako nejaké ilustrácie z učebnice, ale ako na hrbu nahádzanú výstavu úžasných obrazov a ich častí. Také skvostné veci! Len tak dýchali a už tým, ako vyzerali, žili svoj vlastný javiskový život. Že jedným slovom hrali!

Keď to všetko výtvarné bohatstvo, tú utešenú hádanku, uvideli Japonci, ozval sa prvý potlesk, potlesk, o akom vraj snívajú scénografi. Potlesk za dojem zo scény.

Okolo celej tejto výtvarnej klenotnice sa za zvukov pohansky pôsobiacej veľmi starobylej hudby rozvinul chorovod, vari pätnásť tanečných párov. Tanečnice a tanečníci nakreslili pohybom úctivý kruh okolo tej kopy výtvarných a symbolických významov, akoby týmto obradom chceli odkliať z tej kopy nejaké posolstvo.

Ono to až lákalo: zahraj sa. Kráse odolať neviem a neodolal som ani vtedy. Aj som si to dal na seba, nejakú kohútiu hlavu v jagajúcich sa farbách a hneď mi to držalo, chytilo sa ma to tak tuho, že ma to označilo ako kohúta, až sa mi chcelo zakikirikať -- prenieslo to na mňa dáku symbolickú kohútosť.

A tak sme sa v tej kope možných významov najprv nezáväzne prehŕňali a ihrali, kto čo bude alebo čo by mohol byť. Teda nie my, ale tí, čo tam mali byť namiesto nás, tí záchrancovia nášho trapasu. Mal tam byť teda -- aj podľa tých zvukov -- kohút, koza, sliepky, kačky, morcky, kocúr, pávy, holuby, pes, kačica, prasiatko, ovce s

baranom, kravy, kone -- a vôbec, všetky možné domáce zvieratá, zvery, zvierikovia a zverčeky.

A dalo sa to donekonečna kombinovať: kravská hlava s holubími peruťami a rybacím chvostom. Na toto sa z publika ozýval taký poroztrusovaný smiech, ktorého pribudlo, keď niekto spadol, keď priletel roj včiel, keď kohosi omylom kopli do zadku, keď na chvíľočku zo zakrytých očí vznikla hra na slepú babu. Publikum sa smialo na jemných náznakoch známych gagov.

Lakomú kačicu, ktorá zabažila za všetkým tým bohatstvom naraz, sme od nášho pokladu odštekli až na bidielko, kde sa hojdala dole hlavou ako netopier.

Ták, ták!

Nemusel som si v tom našom spoločnom sne zaspievať *Keby som bol vtáčkom*, lebo som sa ihneď premenil takou šikovnou rekvizitou, bezprostredne, *immediatelly*. Čiapočka, krídelká, chvostík -- a zábava! Alebo *Kohútik jarabý, nechod' do záhrady, polámeš ľaliju, potom ťa zabijú*. Slovač sa v piesňach a tancoch takto dosť premieňala. Prapôvodne vraj išlo o totemové zvieratá, z ktorých sa po strate kultového významu vyvinuli divadelné masky do troch druhov -- po latinsky *larvae, oscilla a personae*. Okrem masiek tam ale boli aj bábky, ktorým sa na prvý pohľad nedalo rozumieť. Niektoré sa dali postaviť, iné boli handrové. Bola tam tekvicová hlava s horiacou sviečkou vo vnútri, ženomúž, babka s nošou, jazdec na koni, ani som nevedel, koľko jesto takýchto dvojznačností.

Nikto z nás to predtým nepoznal v takej kompletnosti a predsa sa nám to v tej predstave vyjavilo. Pýtal som sa potom folkloristov, či existuje nejaký typ dvojmasky, ktorý v sne nebol. Povedali, že nie. A či už bol folklórny program, kde by bolo bývalo toto všetko pospolu. Vraj nie, ale že vlastne áno, takô čosi by sa už raz malo storiť. Nám sa teda veru nez dali spomienky na nejaký známy program, chýbal povedzme klobúkový tanec a iné známe čísla zo starších programov. Ani jeden z folkloristov nepoznal takú scénu, akú som im nakreslil: kopa kostýmov, krojov, *national costumes*, a masiek, figurín, bábok a maňušiek, také hnojisko či smetisko významov, nad tým dve vodorovné bidielka, nižšie a vyššie, medzi bidielkami koleso voza či kolo, kolo mlynské, rebrík vedúci niekam na šopu alebo až do neba, kúsok plota -- a všade plno miesta na tanec. Vzadu nezreteľný dom, dvere, plot a vráta, na zadnom horizonte. Zboku visia orgovánové haluze, kdesi pri nich rastie pár muškátov.

Vonia nám seno, trocha hnoj a trocha ten orgován. Taká dvorová vôňa.

Potom sme už všetci boli akože premenení na zvieracie masky, za nami svetlo vykrojilo také akoby bidielka na sedenie pre kury a veľké mlynské koleso, ktoré nám meria čas. A za kolesom sa zjaví smrť. A zastaví ho pre jedného z nás. Ešte nevedno, na koho tá kosa padne. Smrť sa správa nenápadne. No i tak ju všetci vidia, priniesla sem pravidlo: zákon konca života.

Zdalo sa nám dosť dôležité, že tá smrť sa nepremenila, že prišla zvonka do nášho sveta, že bola pravá a skutočná, že tí diváci nevideli, ako sa obliekala.

Smrť nakreslí okolo seba veľký kruh -- a čaká. A číha. A striehne. A škúli. A civie. A len-len chňapnúť!

Keď sa ktosi k tomu kruhu čo i len priblíži, hneď zasviští a zacvendží kosa, kosa nostra, naša vec, vec naša najnašejšia, naša smrťka smrtúca.

Pokúša nás podráždiť ju.

Oj, ako nás to dráždi!

Pokúša nás prekročiť to pravidlo, vojsť do toho kruhu. Hlúpi sme ako muchy a nočné motýle, čo vletia do plameňa.

A zhodou okolností ja, kohútik jarabý, ktorý vošiel do záhrady a polámam ľaliju

-- ja jediný a prvý tam vojdem naozaj!

Prekročil som hranicu!

Porušil som smrťkin zákon, aby som naplnil nezvratný zákon konca života. Vstúpil som do kruhu, symbolu nekonečna, len tak z hecu, očistom a po frajersky.

A to si nemal, kohútik jarabý, nemal veru, nemal! Do kruhu sa vojsť dá, ale nedá sa z neho ujsť. Taký je to kruh, nekonečno-konečný. A tak kohútik jarabý (zhodou okolností ja sám) pred ňou uteká a keď zutekať nevyvládze, smrť sekne kosou, a ja s ňou bojujem a prehrám a zomriem.

Bojujem s ňou najprv tak, že je ona zvonka, že ju všetci vidia, no tým sekom akoby vošla do mňa, akoby tá vonkajšia smrť sa v tej chvíli stala divákom a ja -- umierajúci -- pre ňu divadlom. A ten tanec smrti, môjho vlastného zápasu s vnútornou smrťou, zápas o tratiacu sa silu, to všetko sa už deje vo mne. Divadlo vošlo do človeka, do kohútika jarabého, čo nemal ísť do záhrady.

"Polámeš ľaliju, potom ťa zabijú."

Klesnem na zem bez duše. Padajúc zahodím kohútie znaky, chocholaté pestré perie a červený hrebeň. Umieram vlastne celkom sám, akoby nahý -- bez masiek a významov.

Publikum nedýcha.

Smrť odíde. Ešte je malá, asi taká veľká ako ja. Skoro taká istá ako ja. Tuším by nikto nezbadal, keby sme sa v šere zamenili.

So smrťou zmizne aj ten kruh. Možno len stratí svoju moc.

Vyparí sa zo mňa duša, takmer neviditeľné a skoro priehľadné stvorenie, poblúdi trošička a nájde si rebrík -- do nebička, do neba.

Na zemi ostane telo.

Zbehnú sa priatelia, zvierikovia, zvierici i zverčekovia z gazdovského dvora. Skúšajú ma stavať na nohy, akoby chceli čarovať, vrátiť čas, prinavrátiť život.

Nasleduje smutný tanec, pochovávajú ma, zakryjú ma kohútím odevom. Potom vstanem a zhrniem zo seba kohútí odev a zase žijem ako nekohút.

V tejto chvíli si publikum vydýchne -- hľa, bola to hra, neďívame sa na smrť. V japončine existuje špeciálna číslovka. Jeden, dva, tri, štyri sa počíta po japonsky *ič, ni, san, ši*, ale slovo *ši* pripomína slovo smrť, a preto existuje číslovka štyri nepripomínajúca smrť. Namiesto *ši* sa hovorí *jon*. Ak sa nechce pripomenúť smrť. Existuje celá jedna japončina -- zložená z iných slov -- japončina zdvorilá. Číslovka štyri pripomínajúca smrť sa zdvorilo nahrádza smrť nepripomínajúcim slovom *jon*.

Nám sa počas tej "adaptácie", keď sme sa na smrť hanbili, v hlavách robil, robkal a robenkal sen o tom, ako to malo vyzerať. Taká folklórna haravara.

Preoblečiem sa za jazdca, mám na sebe masku a atrapu koňa. Rozcvičujem si rukami visiace handrové nohy, Japonci v hľadisku sa smejú. Moja kohútia duša ešte stúpa po rebríku do neba.

Na javisku sa premieňajú zvieratká na zvieratá. Prasiatka, teliatka, kobyľka, žriebätká a kone.

Dvaja žrebčekovia na jednom smetisku sa zaľúbia do jednej "najkrajšej a najprelestnejšej" kobyľky, a tak sa o ňu porujú. Kobyľka jemne erdží, že ona sa na to nechce pozeráť, ale to len tak očistom. Práveže sa pozeráť chce, robí jej prenáramne dobre, že sa o ňu rujú.

Prestali žarty, bojový rev ničí uši. Ide o život. Ide o život budúceho žriebätká. Oba žrebce túžia, aby mu ten život dali, no z dvoch môže iba jeden.

Zaľúbenosť a láska ich ženie do neľútosti. Hryzú sa, kopú, socajú. Publikum nedýcha, veď každý chlap a každá žena to zažili a zažijú. Na javisku nie sú tri kone,

ale trojuholník, aký poletuje okolo každého manželstva, minimálne pred jeho začiatkom. Publikum zamrie, keď sa ozve strelba, súboj sa mení na znak vojny, stavajú sa dva šíky, verbunk, vojnová vsuvka sa náhle skončí. Zase sú tu len tri gaštanové kone a trojuholník lásky a nenávisťi.

Vzadu sa mihne smrť, no zaraz zájde, toto nebýva jej čas. Koleso sa krúti jedna radosť.

Slabší žrebec prehrá, vzdá sa, právo na život patrí silnejšiemu. Slabšieho uteší iná kobyľka.

A tak, ako sa z ľudí stali kone, tak sa z koní stanú ľudia.

Žrebec s kobyľkou sa stanú ľuďmi, slovenský folklór milovanie ľuďom neberie.

Ako mám vyjadriť všetku tu nehu, na ktorú sa zmenil ten smrtonosný boj?

Muž a žena, plní budúcnosti, horúci od túžby, krúžia okolo kopy všetkých významov, no má pre nich význam jedno jediné -- ten druhý.

Láskajú sa už cez vzduch, ktorý ich spája, ktorý spolu dýchajú, spájajú sa vzdialenosťou, ktorá ich delí, láka ich hrať sa prastarú hru, naoko sa odmietať a v skutočnosti sa zbíhať k sebe, krúžiť okolo stredu ich lásky, splynúť v nehe a stať sa nehou, odtelesniť sa v objatí duší, milovať sa vo všetkých možných významoch, ponad priestor a ponad čas.

Zafungoval iný čarovný kruh -- nie ten smrťkin. Aj tento vťahoval, no nezabíjal, naopak: oživoval. V tomto kruhu lásky sa dá nájsť prameň živej vody.

A tí dvaja ho napokon našli.

Pre publikum vytryskol aj v hudbe, zaznela taká oslava života, že Óda na radosť je podľa mňa oproti tomu smútočný vojenský pochod.

O láske sa spieva, tancuje i čaruje, no my sme v tom Sappore nevedeli preniesť na znechutené publikum ani kvapku toho, čím folklór po práve prekypuje. Zmrazení trémou a hanbou sme nemali ako to publikum rozohriať, znežniť, rozcítiť.

Bolo to obojstranne mrazivé ľadové nedorozumenie. A keby sme boli bývali vedeli, ako a prečo to narafičil súdruh Karas z pražského CKM, asi by sme to neuniesli. Asi nie.

A v tom našom sne sa potom z toho milovania narodil potomček. Bol to akože človečik, bábätko, no vírili okolo neho najvyšakovakejšie významy. Tehotná matka sa označila za kvočku, potom za kočičku a sučku, potom sa vrátila ku kobyľke. Najprv bol taký fór, akože kobyľka zniesla vajce, na tom vajci potom sedela taká veľmi smiešna krava, potom pávica a nakoniec sa to vajce začalo akože vyďobávať -- a z vajca vypadlo menšie vajce.

A narodilo sa mláďatko, ku ktorému sa ako rodičia hlásili všetky páry na dvore - - kohút a sliepky, koza s capom, kačky s káčerom, morky s moriakom, kocúr s mačkou, pávy, holuby, prasiatka, ovce s baranom, kravy, kone -- a vôbec, všetky možné domáce zvieratá, zvery, zvierikovia a zverčeky.

A bolo také milučké, nemotornučké, učilo sa chodiť, však viete, taký malilinký pocháblík, také eňoňuňátko, ktorému v tej chvíli bezvýhradne patrilo celý svet na gazdovskom dvore, bralo si ho do sviežeho vnímania, objavovalo samozrejmosti. Tam sa zase smiali, keď hľadalo hračku vo všetkých zobákoch, ušiach a papuľkách, aby zistilo, že ju má v ruke.

Všetci sme ho ľúbili ako nič iné na svete. Prišlo mi na um, keď to teraz píšem, arabské príslovie: *Sladký je med, no dieťa je ešte sladšie.*

Na dvore sa rozvoňal dotuha orgován z portálov i muškátové kvety a vo vzduchu lahodne bzučali včielky -- a náš spoločnúcky potomček to všetko ovoniaval, až sa mu zakrútila hlávka.

Od lásky k nemu sme nevedeli, kam prv stúpiť, čo mu dať a povedať, aby sa mu ešte viac rátalo na tomto svete.

A toto sa mi aj ťažko hovorí.

Stalo sa čosi ukrutné.

Do tej najvrúcnejšej ľúbezności... zaškrípalo neúprosne to koleso času... a prišla smrť.

A just vtedy prišla smrť druhý raz a chcela si vziať práve malé nevinné dieťa.

Užasli sme my i publikum, lebo táto smrť bola väčšia!

Akoby medzitým vyrástla.

Až potom som si všimol, že bola na chodúľoch.

A namierila si to práve k nášmu potomčekomu, ktorý ani nechápal, čo sa robí, hlúpučko sa na ňu usmieval.

Smrť sa už zaháňala kosou...

Priskočil som ku kolesu a zastavil som čas!!!

A vtedy sa začala prestávka!

Neviem, ako sa nám všetkým mohla prizdať prestávka, lebo naše skutočné potemkinovské vystúpenie išlo bez prestávky. I tak nám počas zdĺhavých stareckých trikov s kartami odišla väčšina publika. Potom nám povedali, že odísť počas predstavenia sa v Japonsku nezvykne. A vôbec, po predstavení nám vysvetlili, že vlni tam súdruh Karas sľúbil, že na rok pošle folklórny súbor, ak mu na návrat pre ten folklórny súbor Japonci venujú video.

My sme teda podstúpili tú hanbu, aby súdruh Karas získal video, v cene asi 40 tisíc korún. Možnože aj toto prispelo k tomu, že sme snívali ten sen počas predstavenia a že sme ho potom v rozhovoroch dosnívavali ešte aj počas zájazdu.

Či sa súdruh Karas vôbec pokúsil získať nejaký folklórny súbor, sa nám nepodarilo zistiť ani po návrate domov. Ale asi by mu to i tak neprešlo, lebo zájazd bol už známy ako protekčný. Už sa s tým medzi súdruhmi automaticky počítalo.

Japonci nám vysvetlili, že každoročne organizujú súťaž vo vedomostiach o Československu, ktorej 40 víťazov ide na zájazd do Československa a 40 ďalších náhradníkov čaká, či niekto ochorí. Že majú dobré skúsenosti s tým, keď sa všetko dôkladne pripraví. Aj mládež na turistiku.

Mali sme povedať, že naša príprava na kontakt s japonskou kultúrou trvala nula sekúnd a že sme protekčné deti súdruhov komunistov? Mlčali sme a prikyvovali.

A kdesi v našom spoločnom podvedomí či kolektívnej pamäti slovenských účastníkov sa uvoľnila tá záhadná predstava ideálneho predstavenia, aké tam malo byť, keby bol býval súdruh Karas zohnal ten najnaj folklórny súbor. Začalo sa to večer v hoteli. Povedal som spolubývajúcemu, dvojmetrovému výtvarníkovi z Bratislavy, že počas tej hanby sa mi zdal svet na gazdovskom dvore.

Ale čo? Aj mne.

Aj tebe?

Áno, také koleso a smrťka.

Koleso a smrťka? Aj mne! A ona rástla!

Fakt, ona rástla. Ako je toto možné?

Šoklo nás to.

Rozprávali sme sa o tom veľmi dlho. Zaspal som s vedomím, že sa stalo niečo záhadné -- dvaja sme mali takmer tú istú predstavu, taký istý sen. Pri raňajkách sa k nám pridali dievčatá, tá kočka zo Zvolena a ešte jedna dôchodkyňa. Že oni sa o tom istom rozprávali celú noc.

Štípal som sa do ruky, lebo som neveril, môj rozum tomu vôbec neveril. Ale

bolo to tak. Oslovili sme ďalších, nezdalo sa to všetkým zo Slovenska tak zreteľne, v detailoch sa to líšilo, ale naozaj všetci sme mali pocit ukrutnej hanby, nesmierneho poníženia -- a ten sen. Aj s prestávkou. Aj s tým, že po prestávke sa opakoval kus zo záveru prvej polovice Haravary.

Na dvore sa dotuha rozvoňal ten orgován z portálov i tie muškátové kvety a vo vzduchu jemne bzučali včielky -- a ten náš spoločný potomček to všetko ovoniaval, až sa mu zakrútila hlávka.

Od lásky k nemu sme nevedeli, kam prv stúpiť.

A toto sa mi aj ťažko hovorí.

Do tej najvrúcnejšej ľúbezosti... zaškrípalo neúprosne koleso času... a prišla smrť.

A just vtedy prišla smrť druhý raz a chcela si vziať práve malé nevinné dieťa.

Užasli sme my i publikum, lebo táto smrť bola väčšia!

A namierila si to práve k nášmu potomčekovi, ktorý ani nechápal, čo sa robí, hlúpučko sa na ňu usmieval.

Smrť sa už zaháňala kosou...

Priskočil som ku kolesu a zastavil som čas!!!

A VTEDY SA ZAČAL FAŠIANG!

Otáčal som tým kolesom dozadu a skoro všetky páry zvieratiek na dvore tancovali tanec dozadu. Aj hudba šla dozadu. Smrť sa musela tiež hýbať dozadu, vraciať sa v čase.

A ten ukradnutý čas nám pomohol spamätať sa.

Japonci tleskali ako diví. Tanec dozadu nevideli nikdy jakživ! Aj nám kričali do toho nejaké japonské DO TOHO, či *sakoi*, vstávali, dvíhalo ich zo sedadiel, držali nám palce -- proti smrti!

Vytiahli sme do boja všetkými tradičnými prostriedkami. Odpálili sme takú fašiangovú bombu, že smrť načisto nevedela, kde je sever. Figuríny, masky, dvojité bytosti, zrkadlenie a radostný tanec, celý arzenál z tej metaforickej pokladnice, smrť len tak tupo zízala a my sme ustavične odvracali jej pozornosť od potomčeka, až sme jej v nestráženej chvíli uchmatli kosu -- a potom sa ešte psy poruvali o jej hnát.

Normálne jej uchytli kostlivú nohu!

Smrť spadla z chodúľov, všetci si mysleli, že to už je koniec, aplauzu nebolo konca-kraja, smrť sa vyterigala z javiska a my sme ten hnát pustili dole vodou, ako keď sa na jar pochováva Morena, smrť v podobe zimy.

Japonci povstávali zo sedadiel a tleskali ostošesť s rukami nad hlavami, to boli ovácie, po akých sme túžili v najhlbších zákutiach svojich predstáv.

Takto to malo vyzeráť!

Ale ten náš sen sa s nami zahral krutú hru.

Do potlesku sa ozvali temné výhražné tóny, celý horizont za javiskom sa začal šúveriť, spadol dole a my sme videli, že všade okolo javiska je tretia smrť.

A tá tretia smrť bola OBROVSKÁ: mala aspoň trinásť rúk a neviem koľko lebiek, v každej ruke kosu alebo guľomet, normálny moderný armádny -- a spievala!

Ona spievala!

Japonci odkväcli do sedadiel.

Omráčení ľudia, niekoľkým prišlo zle.

A tá smrť sa do nás išla pustiť, asi tak, ako sa do života na Zemi pustí vesmír, keď zredne ochranná vrstva atmosféry -- nebude úniku.

Zo smrtných prázdnych očí vystreľovali záblesky, odkiaľsi sa vyvalil zadúšavý dym, ozvali sa sirény ako pri leteckom poplachu a z diaľky bolo počuť bombardovanie

a ľudský nárek.

Opanoval nás všetkých -- na javisku i v hľadisku -- des.

A vtedy sa stalo čosi neočakávané.

Ak sme už všetci mysleli, že všetky nápady sa vyčerpali, tak sme sa kolosálne mýlili.

Len teraz sa to ešte začalo!

Zvierikovia na gazdovskom dvore sa šikovne preoznačili a začali tancovať na tých bideľkách niečo také, čo by som nazval netopierí tanec -- spodní kľáčali na kolenách a tancovali kolenačky a horní viseli za kolená -- a tancovali to isté v zrkadlovom odraze!

Na to sa nedalo pozeráť!

Smrť si začala pretierať oči. Nevedela, kam siahnuť, čo z toho môže byť skutočné a čo iba obraz.

Publikum si po tom šoku vydýchlo prvý raz.

Vtedy ktosi vyhrabal z kopy významov neuveriteľné veci. Jednu z nich by som nazval *kuboid*. Predstavte si normálnu kocku, ktorá má niektoré rohy vymenené. Keď sa na to pozriete spredu, tak si pomyslíte, že to neexistuje. Keď to uvidíte z boku, tak uveríte, že to existuje, áno, existuje, ale čudesne. Smrť na toto čudesno vyvalila oči a začala sa báť!

Ona sa začala báť!

Vtedy zvierikovia zatancovali inú fantastickú zostavu: tanec symetrický zľava doprava. Tí vpravo tancovali to isté čo tí vľavo, ibaže to bolo zrkadlovo obrátené.

Smrť zaskučala a zakňučala -- ako zbitý pes.

A začala sa strácať, vyfučovať, miznúť.

A až vtedy prepukla veľkolepá oslava života. Všetko kotkodákalo, švitorilo, spievalo a tancovalo, búrilo, sršalo radosťou a silou.

A ešte sme im ukázali zrýchlene takúto naháňačku: Polovica z nás má vädnúci kvet. Druhá polovica má vodu, no nemá kvet. A tak sa stále hľadáme, ako slepé baby, aby sme sa nakoniec stretli a vo vode utopili smrť toho kvetu.

A vzkriesený kvet sme postavili navrch kopy významov a napokon navôkol kratučký chorovod.

A dosť.

To bolo všetko.

Takto vyzeral náš sen.

A japonský potlesk neprestával. Dodnes nám na tomto mieste našej pamäti znie v ušiach. Úspech je slabé slovo -- trvalý zápis do srdca.

Náš sen.

Ešte by som sa mal priznať, čo ma možno núti, aby som sa aspoň takto písomne vyspovedal. Všetko, čo sme tam zažili, znamenalo pre mňa asi viac ako pre iného účastníka onoho pamätného zájazdu CKM. V čase vrcholiaceho sebaklamu komunistického režimu som na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave študoval hru, písal som dizertačnú prácu o ludológii, teórii hry, a dostal som sa tesne pred týmto zájazdom do dilemy. Nemusím azda dodať, že na umenovedu v tom čase brali vari ešte protéknejšie deti ako na medicínu. Mohol som študovať prekrásne veci, ale moje písanie bolo pod ideologickým dozorom. Dilema spočívala v tom, že hlavným objavom mojej práce sa stala represia hry komunistickým režimom. Keby som to formuloval tak, ako teraz, znamenalo by to koniec mojej kariéry, rozlúčku s krásnymi vecami. Režim sa navonok, pre radového

manipulovaného občana, prejavoval ako hravý, hru podporujúci. V skutočnosti to bolo opačne, oáza šťastia, ako hru nazval Eugen Fink, bola autentická, nedala sa sfaľšovať, bola teda prameňom slobody. A tam tkvel kameň úrazu.

Hru navonok zdanlivo áno, slobodu zásadne nijako nie. Čo s objavom, ako to napísať, aby bola koza celá a vlk sýty?

Nerozhodnutý som odišiel do Japonska, na protekčný zájazd. Tam som zažil hanebné vystúpenie v Sapporo. A potom prišiel ten nevysvetliteľný sen.

Nečudo, že s mojím vzdelaním sa mi ponúvalo vysvetlenie v rámci ludológie. Natrafil som na cestu k ďalšiemu objavu. Podľa Johana Huizingu je základom kultúry hra, ludus. Možno zjednodušene povedať, že v diele Homo ludens sa rozoznávajú základné formy: obrad, agón, ludus a potlač. Obrad má jeden smer a jeden cieľ -- všetci slúžia zmyslu obradu, aj keď ho nepoznajú. Agón má dva smery a jeden cieľ -- zvíťaziť nad súperom. Ludus, chaotická hra detí, šantenie, má veľa smerov a žiadny cieľ, len oslobodzujúce uvoľnenie energie. Potlač má veľa smerov a jeden cieľ zničiť nejaké hodnoty priamo alebo symbolicky -- hostina, obeť, amok. Tieto formy sa samozrejme prelínajú, potlač je svojho druhu obrad.

Všetky základné formy hry majú svoje tanečné vyjadrenie a sú napospol biofilné -- oslavujú život, produkujú radosť, kontrastujú -- spolu s ďalšími -- s oficiálnou kultúrou, ako to objavil Bachtin. Orientovať sa v danej téme mi ešte pomohol skvelý ludológ Eugen Fink v dielach *Oáza štěstí* a *Hra ako symbol sveta*. Identifikoval dôležité momenty hry -- hra ako zrkadlo (imitácia), obcovanie s démonmi, maska, hra ako symbol sveta. Neposledným prameňom mi bol mág fantastična J. L. Borges a jeho postupy príznačné pre fantastickú literatúru všetkých národov a dôb: text, odkazujúci sám na seba, prelínanie sna a skutočnosti, cestovanie v čase a spochybnenie jedinečnosti postavy ako subjektu.

Ten náš sen toto všetko obsahoval!

V tanečnej forme, s hudbou a výtvarnom. Ako je to možné? A dokonca tri opakovania príchodu smrti a iné veci akoby z ľudových rozprávok: na gazdovský dvor prišla smrť. Horror. Vzala dušu jednému z nás (agón). Pochováваме ho (obrad), na kare (potlač) vznikne chaos (šantenie) ako protiváha dusnej nálade.

Na gazdovský dvor prišla smrť. Chcela by vziať dušu jednému z nás (agón). Oklameme ju prvý raz karnevalovým spôsobom, zrkadlá, masky, stávka, hra. A čo tam ešte bolo? Boj. Svadba. Milovanie. Šantenie (ludus).

Na gazdovský dvor prišla smrť. Chcela by vziať dušu jednému z nás (agón). Oklameme ju tisícakrát karnevalovým spôsobom. Smrť príde o nohu a odkrivká. O nohu sa rujú psy. Pochováваме nohu akoby Morenu.

A celkom napokon sa haravara končí, zrušíme hru. Odložíme masky -- nie sme zvieratá na gazdovskom dvore -- sme ľudia ako vy, Japonci v Sappore. Kultúrni Slováci vám priniesli dar svojho folklóru. Teraz sa s vami lúčime.

Dovidenia. Sajonára.

Ešte aj to lúčenie na záver bez masiek, ľudia s ľuďmi, javisko s hľadiskom, pozdrav, ktorý znamená priateľstvo, dôveru, to všetko sú herné formy presne ako podľa učebnice. Niet rozdielu, či Európania podávajú ruku, čo znamená -- nemám zbraň, alebo ako Japonci sa hlboko klaňajú, čo znamená -- dôverujem ti tak, že ma môžeš zabiť. Ten najhlbší základ, herné formy jednotlivých kultúr, sú však zrejme zhodné. V tomto zmysle bol náš parádny sen univerzálny, hoci vytesaný čisto zo slovenského folklóru.

Herné formy však samy o sebe neštruktúrujú scénický čas, nedávajú príbeh, od príbehu vlastne nezávisia. Príbehom však bol boj so smrťou, čiže vlastne život.

Obsiahli sme v jednom scénickom dni celý život: narodenie, svadba, smrť. Išlo to ale v opačnom poradí -- od pohrebu ku oslave života. Bol to prevrátený svet, *monde reverse*, svet hore nohami, v ktorom ryby lietajú, líška chytá pytliaka, idú šine po mašine, svet karnevalu, trmyvrmy, kucapace a haravary.

Svet, v ktorom možno oklamať smrť, porušiť pravidlo, ako by povedal Umberto Eco.

Veď presne o tom je fašiang, na predjarí vždy hrozila smrť od hladu, a preto sa vystrojila klamlivá hostina, ilúzia prebytku, z hľadiska tenkých zásob nezmyselný potlač.

Iba tak, vidím to ako hypotézu, že folklór nemá iné ako herné formy. A v našom sne žili v akýchsi čistých podobách, ostentatívne, až sa mi žiada povedať vykryštalizované.

Čas nám na scéne vlastne meralo neúprosné mlynské koleso. Podľa neho ráno kikirikal kohút, podľa neho stúpalo slnko, podľa neho sa zvečero.

Neuvedomovali sme si ho, kým nebolo treba.

Žili sme na gazdovskom dvore. Občas prišla smrť. A čo, keby sme raz zastavili to koleso?

Ono sa zastaviť dá -- keď naň zabudneme. V tanci.

Popísal som si vtedy poznámky, ktoré som neskôr rozpracoval do vedeckej podrobnosti. Po návrate z Japonska som dizertáciu napísal, ako mi povedal súdruh školiteľ, na plné gule. Pogrataloval mi -- a napísal posudok, že som podľahol západnej propagande. Najviac ho podráždilo, že som analyzoval neexistujúce predstavenie. Z posudku citujem veľmi stručnú hodnotiacu pasáž: "*Fuj!*" Ďalší súdruh Karas.

Znamenalo to koniec mojej umenovedeckej kariéry.

Už som nemohol študovať krásne veci, no po tom Sappore som to musel urobiť. Ten zážitok mi jednoznačne vyriešil dilemu. Začal som rozoznávať súdruhov Karasov. A nemohol som zostať medzi nimi. Prestal som hrať hru, pri ktorej moju zdanlivo slobodne píšúcu ruku zaťažovala hmotná motivácia.

Mimochodom, niektorí účastníci nášho zájazdu po návrate vyhľadali soudruha Karasa a chceli rozpútať škandál.

Škandál sa však nekonal.

Soudruh Karas im totiž povedal neveriteľnú vec. On uzavrel s Japoncami zmluvu na folklórne vystúpenie, ktorú sme my práve tým trapasom splnili. Z právneho hľadiska:

Je tedy, souzi, všechno ale naprosto perfektně čistý, čili jestli toužíte po další blamáži, jen si poslužte, já se jen obávám, zda nejde o hluboké nedorozumění...

Hluboké nedorozumění perfektně pasuje na čokoľvek. Možno mu totiž rozumieť z každej strany inak a zároveň hovorí, že rozumieť vlastne ani nechceme. Tento slogan, vhodný do každej situácie, potom prevzal ktorýsi český politik, keď sa po prevrate v roku 1989 viedli dlhé debaty o česko-slovenskom dorozumení.

Pre mňa však hluboké nedorozumění zostane navždy spojené so soudruhom Karasom. Všetci ostatní vedomí či nevedomí zneužívači viacnásobnej nedorozumievacej potencie tohto pojmu sa mi vidia v porovnaní so soudruhom Karasom jeho nehodnými žiakmi.

A niekedy mi zide na um, čo by spravili Japonci, keby vôbec mali soudruha Karasa, ktorý by poslal náhodnú skupinu ľudí za jedno video urobiť medzinárodnú hanbu japonskému folklóru.

Po tej úcte k svojej identite, akú som videl v Japonsku vari všade, som

presvedčený, že ktorikoľvek Japonci by sa radšej vrátili domov.

Že by ani nezauvažovali o takom čomsi, že by neváhali ani sekundu. Že by principiálne odmietli vystúpiť.

Že by nepripustili, náhodná skupina hociktorých Japoncov, aby si nejaké publikum v Československu myslelo, že takto vyzerá japonský folklór -- hocijako, ledva, sotva a trápne.

Príbeh, ktorý sme prežili, možno vypovedá o hranici pretváranky. Alebo o cene, ktorú naše podvedomie za takýto krok platí. Naša nepredstaviteľná hanba spolu s našou nevýslovnou túžbou v nás aktivizovali ten čudesný spoločný sen, možno na niečom, čo existuje ako nejaká skupinová alfa-hladina vedomia, niečo čo prenáša davovú psychózu, niečo, čo veda zatiaľ nepozná. Krása, akú v každom nesie vrstva národnej identity, nás sužovala ako protiklad k tomu, čo sme tam boli schopní spáchať. Spomínam na to asi ako vrah musí spomínať na zločin. Možno iní to tak necítili, ani necítia. Ja hej.

Pravdaže, náš zločin nepredvída nijaký zákon. Na takúto skutkovú podstatu niet paragrafu: na kolektívne sebazhanobenie.

Myslím, že Japoncom, náhodnej skupine Japoncov, by sa nestalo to, čo nám, náhodnej skupine Čechoslovákov. Nám sa totiž stalo, že sme na tom javisku v meste Sapporo pre to publikum kultúrne zomreli.

Čítal som niekedy v tom čase román Rudolfa Slobodu, volal sa tuším Rozum. A končil sa vetou: *Som mŕtvy človek*. Tá posledná veta románu Rozum sa mi ustavične vracala, akoby mi chcela ešte niečo dopovedať. Dlhý som nevedel čo.

Folklór, karneval či haravara slúži v mnohých obmenách na to, o čom sa nám zdal ten spoločný sen -- na porušenie najzákladnejšieho pravidla. Na prekonanie smrti.

My sme v sebe vtedy v čase vrcholiaceho sebaklamu komunistického režimu docielili opak -- prekonalí sme folklór, zabili sme haravaru, ktorá mala zabiť smrť.

My sme v Sappore spáchali *harakiri*, obradnú kolektívnu kultúrnu samovraždu, označenú na plagáte ako československý folklór. Dnes viem, že československý folklór neexistuje a nikdy ani neexistoval. A utešujem sa iba, že naša produkcia bola na plagáte pre Japoncov označená vlastne falošným krycím menom. A ešte viem stopercentne jedno. Aj keď dýchame, reagujeme a perfektne navonok vykazujeme všetky znaky živej hmoty.

Sme mŕtvi ľudia.

Až na ten sen.

Libreto tanečného divadla, hudba Sveťa Stračina, choreografia Jaro Moravčík, SEUK, ukážka

<https://www.youtube.com/watch?v=OOO9ElvJVMo>

„Program HARAVARA je výnimočný projekt SEUKu, v ktorom nejde o archeologickú rekonštrukciu starých zvykov, ale o moderne poňaté tanečné divadlo. HARAVARA je program pokúšajúci sa objasniť v scénickej podobe celý život človeka - jeho narodenie, mladosť, dospelosť, potomstvo, smrť, ale všetko v opačnom poradí. HARAVARA vrcholí do veľkolepej oslavy života.“

PS. Haravara je druhým z troch príbehov, v ktorom folklórne motívy či mikropříbehy interpoluje integrujúce rozprávanie. Prvý **Spievanky, spievanky**, rozhlasová hra, tretí, dráma z vtípkov, **Najsmutnejší príbeh lásky**

<http://www.teraz.sk/kultura/aferko-ziskal-za-roman-najsmutnejši/30582-clanok.html>

Libreto, ktoré vyšlo v náhrdelníku z poviedok **Orbis dictus** (1998) uverejňujem online, aby som na 25. výročie tzv. slobody v novembri 2014 doplnil meno autora: Andrej Ferko

Napr. v orwellovskom Slovníku slovenských spisovateľov (Praha 1999) či ešte filtrovanejších Dejínach slovenskej drámy 20. storočia (Divadelný ústav 2011) alebo Majského denníku

<http://www.sme.sk/c/2093319/novy-tanecny-program-sluk-u-haravara-je-tanecnym-divadlom.html>